

Суламіф ЦИБУЛЬНИК

ХУДОЖНИЦЯ ІУНІЯ МАЙЄР

С.Цибульник (крайня праворуч) з операторами І.Мамаєм, М.Івановим та другим режисером А. Кудимовою. Робочий момент фільму "За покликом серця", 1985.

Суламіф Цибульник прийшла в кіно в період становлення Київської кіностудії. Відхід, на жаль, приводить до печальних паралелей у зв'язку із згасанням життя на кіностудії.

У 1934 році вона була серед перших студентів Київського інституту кіно. Закінчувала навчання 1937 року дипломною роботою за В.Стефаником, показавши її О.Довженкові. Олександр Петрович благословив С.Цибульник у великий кінематограф, припустивши, що років через два (а це був період малокартиння) вона зніме свою велику самостійну роботу. На жаль, термін затягнувся. Тільки через 22 роки, в 1959-му Суламіф Цибульник прорвалася нарешті на великий екран, вистраждавши, виплекавши свою першу картину "Хлопчики". І відразу заявила про себе як про інтелігентного і високопрофесійного кінематографіста. На жаль, боротьбою за право знімати починалась кожна нова картина - "У мертвій петлі" (1962, у співавт.), "Карантин" (1968), "Інспектор карного розшуку" (1970), "Будні карного розшуку" (1973). Міжкартинні перерви тривали роками, і тоді вона працювала другим режисером. Скількох молодих акторів привела вона на знімальний майданчик! Багатьом режисерам допомагала доброю порадою і справами.

В Суламіф Мойсейівни я працювала другим режисером у її останній кінокартині "За покликом серця". Ця робота зібрала відразу багатьох жінок (режисерів Суламіф Цибульник і Галину Шигаєву, актрис Ольгу Бітюкову, Катерину Крупенникову, Ольгу Сумську - її акторський дебют), які взялися за дуже чоловічу роботу - зняти кінокартину про війну, де є танкові бої, наступ армій, смерті й трагедії. Взагалі, про жінку на війні.

І знову я думаю про співпадання. Останній фільм за світовідчуттям передає суть самої Суламіф Цибульник - поєднання непокерованого, мужності й жіночності.

Земля Вам пухом, Суламіф!

Алла Кудимова

Фільми "Богдан Хмельницький", "Подвиг розвідника", "Тарас Шевченко", "Максимко", "Запорожець за Дунаєм", "Наталка Полтавка" бачили мільйони глядачів, але навряд чи знають вони одного із творців цих фільмів - художницю Іунію Григорівну Майєр. Я мала щасливу нагоду не тільки працювати, а й товаришувати з цією чудовою жінкою.

На кіностудії імені О.П.Довженка, де вона працювала більше тридцяти років, її пам'ятають і досі, як талановитого художника, високоосвічену, доброї вдачі людину.

Іунія Майєр народилася 26 червня 1895 року, в містечку Червоне Бердичівського району на Житомирщині. Батько - українець, майстровитий, талановитий самоук, механік на одному з цукрових заводів Терещенка. Мати - полька, за походженням дворянка. Сім'я Майєр була багатодітною, четверо дочок і троє синів. У домі розмовляли українською, польською і російською мовами. Початкову освіту діти одержували в сім'ї. Були привчені до праці, вміли все робити своїми руками.

Всі ці обставини сформували Іунію Григорівну, як людину демократичних поглядів, як особистість, як художника. Художнє обдаровання вона виявила змалку. Вчилася в жіночих гімназіях Умані та Києва. Закінчила школу народного мистецтва імені Т.Г.Шевченка в Умані, майстерню кераміки. Одночасно викладала малювання в Трудшкoлі. З 1923 до 1928 - навчалася в Київському Художньому інституті по класу живопису, але не встигла захистити диплом, вимушена була залишити інститут, бо тяжко хворіли мати, батько і сестра. Працювала вчителькою малювання, ліпки і графічної грамоти в Уманській трудшкoлі, в залізничній школі на станції Христинівка. Ці роки багато дали Іунії Григорівні для її життєвого досвіду, а також для вдосконалення навичок майбутньої професії.

1934 року Іунію Григорівну прийняли на Київську кіностудію художніх фільмів асистентом художника. Минув лише рік і її запросив художником по декораціях і костюмах видатний режисер Іван Петрович Кавалерідзе на фільм "Прометей" (1935), навіяний поемами Тараса Шевченка "Кавказ" і "Сон". Дія розгорталася в Петербурзі, на Україні, на Кавказі й на Волзі. Іунія Григорівна з величезною енергією береться до роботи, усвідомивши, що кіно - її покликання. Вона утвердила себе, як цікавий, перспективний художник кіно.

Але невдовзі, після виходу "Прометея" на екрани, сталося несподіване. З огляду на боротьбу з формалізмом і натуралізмом в мистецтві нищівній критиці було піддано музику Д.Шостаковича й кінематограф І.Кавалерідзе. "Прометей" знято з екранів. Це була справжня драма для творців фільму.

Іван Кавалерідзе, ще не отямившись від завданого удару, взявся за екранізацію української класики, поставивши музично-етнографічні фільми, кіноопери: "Пісні України" (1935), "Наталка-Полтавка" (1936), "Запорожець за Дунаєм" (1938). Художником цих фільмів була Іунія Майер - знавець українського національного декору, костюмів.

Відомий режисер Ігор Савченко запросив її до роботи над фільмом "Богдан Хмельницький", попередивши, що фільм має бути дуже складним, вимагатиме багато костюмів - козацьких, панських, татарських, зброї й реквізиту, але що будуть створені всі умови, щоб якнайкраще здійснити постановку. І справді, адміністрація фільму на чолі з досвідченим директором картини Володимиром Чайкою виконувала всі вимоги Іунії Григорівни. Їздили по Україні в пошуках необхідних тканин і матеріалів.

З притаманною їй сумлінністю, Іунія Григорівна глибоко вивчила історичний матеріал епохи. Її ескізи - це виразна галерея портретів, які дають привід для роздумів усієї творчій групі - режисеру, оператору, акторам. Перш за все вона прагнула, щоб костюми допомагали розкривати образи, доповнювали характеристики персонажів, личили акторам. При-

Іунія Майер.

гадується старий граф Потоцький у виконанні неперевершеного Дмитра Мілютенка. Сцена, в якій граф дізнається про загибель свого сина й закипає помстою до Богдана Хмельницького, досягає великої трагедійної сили завдяки гармонійному злиттю в єдине емоційне ціле: режисерської майстерності Ігора Савченка, знайденої ним мізансцени; ракурсу (точка зверху) й освітленню оператора Юрія Єскельчика; могутньому таланту Дмитра Мілютенка і майстерності художника Іунії Майер. Костюм, який вона створила, надає акторові вигляду старого, хилого, смертельно підбитого птаха.

Запорізька Січ - один із центральних епізодів фільму. Художниця знайшла індивідуальні характеристики для кожного із запорожців. Навіть так звана кіномасовка - теж не була безликою. Іунії Григорівні вдалося передати фактуру одягу, вже поношеного, але який носять мужні запорозькі лицарі з якоюсь особливою хвацькістю.

Не буде перебільшенням сказати, що "Богдан Хмельницький" в українському кіно й досі лишається неперевершеним зразком мистецтва костюму, поруч з ним можна поставити костюми талановитої Лідії Байкової у "Тінях забутих предків".

На прохання Івана Кавалерідзе Іунія Майер робить ескізи костюму до його фільму "Олекса Довбуш", зйомки якого, на жаль, були перервані війною.

На початку 1941 року Олександр Довженко розпочав підготовчі роботи над давно омріяним "Тарасом Бульбою" і запросив художником Іунію Григорівну. Перспектива працювати з великим режисером була для неї радісною подією. Проте радість була передчасною - все перекреслила війна.

В роки окупації Іунія Григорівна працювала на кіностудії двірником, а перед самим визволенням Києва - креслярем, приховуючи свою справжню професію. Її чоловік - Милевський Вітольд Костянтинович - був агрономом, спеціалістом з озеленення міст, парків, він насаджував

Київський зоопарк і новий Ботанічний сад. Пропав безвісти на фронті.

Наприкінці 1943 року до Києва повертається з Ашхабаду, з евакуації, колектив кіностудії, устаткування. Повним ходом відбудовується технічна база, але виробництво фільмів затримується. Немає ясності й певності щодо тематики. Розпочинають фільми, зупиняють... Знімають, не закінчують... Іунія Майер починала працювати над фільмом, малювала ескізи, виготовляла костюми, але згодом картини були вже не потрібні ("Здрастуй, Владивостоку!", "Родина капітанів", "Зелена вулиця").

Нарешті Кіностудія починає працювати ритмічно. Художниця створює костюми для фільму "Подвиг розвідника", який ставить Борис Барнет. Вона точно відтворює костюми жителів окупованої України, фашистських окупантів - їй, безумовно, допоміг власний сумний досвід. Борис Барнет, разом із оператором Данилом Демущим і художником по декораціях Моріцом Уманським з великою повагою ставилися до Іунії Григорівни, її порад і зауважень.

Успіх фільму у глядачів був приголомшуючим. "Подвиг розвідника" фактично став першим радянським кінодетективом. Після цього пішла нескінченна низка фільмів цього жанру, і досить вдалих, але він був першим.

Розпочинається підготовка до зйомок фільму "Тарас Шевченко". Ігор Савченко не уявляє собі постановку без участі Іунії Григорівни, й вона уважно вивчає історичну літературу, величезний іконографічний матеріал, музейні експонати в Києві, Львові, Москві та Ленінграді. Її робочий день насичений до краю. Конче необхідно зустрітися з консультантами, у неї багато питань до них... Прилітає на кілька годин Сергій Бондарчук - виконавець ролі Тараса Шевченка, треба приміряти йому костюми, зробити пробу зі складного гриму Шевченка в похилому віці... Піднятися у пошивочний цех, там на неї чекає старша закрійниця, щоб уточнити деталі сукні для героїні, надати швиденько декілька варіантів... Не забути, по дорозі, зайти в пастижерську майстерню, подивитися, як іде виготовлення перук... Дати вказівки в імітаційному цеху, де виробляються штучні парча, шкіри, дорогоцінні прикраси... Чекає машина, щоб їхати на торговельні бази, відібрати тисячі метрів тканини для пошиття солдатської форми в Новопетрівському форті. Заодно забігти до комісійної крамниці, кажуть, там продається старовинне страусове віяло, цікаві гудзики... До кінця робочого дня заїхати в театральні майстерні; цехи студії не встигають, тому костюми для масовок шийються там... Шевці, шапкарі, хутровики, шкіряники, вишивальниці... Боже милостивий!..

А скільки клопоту завдає колір! Фільм кольоровий, плівка далеко не досконала, кольори на плівці не відповідають натуральним, отже, треба зробити численні проби, щоби підігнати і знайти потрібну кольорову гаму.

І так щодня, зранку до вечора. Вже ноги не носять, немає вільної хвилини, щоб присісти, перехопити щось в буфеті. Дивуєшся невичерпній енергії цієї, вже не молодій і не міцного здоров'я жінки. Працювала вона впевнено, спокійно, без панік, істерик.

Наслідки копіткої, героїчної праці згодом глядачі побачили на екрані й гідно оцінили. Фільм "Тарас Шевченко" (1951), безперечно, видатний твір. Він був чудово прийнятий глядачами, одержав Державну премію.

Іунія Григорівна продовжує працювати з прекрасним режисером і виключно порядною людиною Володимиром Брауном, відомим співцем морської романтики. Цього разу - "Максимко" (1953) за К.Станюковичем, де показано зворушливу історію маленького хлопчика, негра, якого рятують від рабства російські моряки. Теплий фільм з улюбленими акторами (Борис Андреев, Микола Крючков, Марк Бернес, В'ячеслав Тихонов, Михайло Пуговкін, Андрій Сова, Михайло Астангов) не залишив глядачів байдужими.

1953 - "Запорожець за Дунаєм", цього разу поставлений режисером Василем Лапокнишем. Фільм увічнював на екрані класичний дует І.Паторжинського (Карась) і М.Литвиненко-Вольгемут (Одарка). В Державному музеї театру, музики і кіно України (Києво-Печерський заповідник) збереглися ескізи Іунії Григорівни до двох постановок "Запорожець за Дунаєм" І.Кавалерідзе (1938) і В.Лапокниша (1953). Художниця не повторюється, її фантазія невичерпна. В костюмах одних і тих же персонажів з роками вона знаходить свіжі деталі, оригінальні рішення. Ескізи барвисті, яскраві, передають образ людини, її характер, типаж. Подані в русі, динамічно, вони об'ємні, стереоскопічні.

1955 - 1956 роки надзвичайно напружені: майже одночасно художниця працює над двома складними історичними фільмами: "Велике братерство" ("300 років тому...") і "Вогнище безсмертя". Перший ставив Володимир Петров, який свого часу зняв на "Ленфільмі" "Петра I". Тепер він мав створити нову версію "Богдана Хмельницького". Здавалося, цей матеріал Іунія Григорівна добре знала, але було дуже складно, головним чином через недосконалість сценарію Олександра Корнійчука, який у молоді роки працював з Ігорем Савченком над "Богданом Хмельницьким". Цього разу матеріал наче помстився за себе - подолати повтори не вдалося. Художниця, як завжди, поставилася сумлінно до своєї роботи. Її ескізи були виразні, виконані на високому професійному рівні.

Останньою роботою Іунії Григорівни в кіно був фільм "Вогнище безсмертя" (1956) про великого вченого епохи Відродження - Джордано Бруно. Дія відбувалася в XVI столітті, в Італії, Франції, Німеччині, Швейцарії та Великобританії. Величезна кількість дійових осіб - від королів і кардиналів до народного натовпу базарів і площ. Треба було

точно, до деталей, відтворити атмосферу тогочасного суспільства.

Іунія Григорівна освоїла величезний іконографічний матеріал в бібліотеках і музеях Києва, Львова, Москви, Ленінграда, Риги й Вільнюса. Намалювала багато ескізів костюмів, які справляли враження повної достовірності, передавали характери персонажів і настрої сцен. На студії для цієї епохи абсолютно нічого не було, все матеріальне середовище картини треба було виготовити: будувати, ліпити інтер'єри, шити костюми, імітувати тканини, гобелени, шкіри, ювелірні прикраси, зброю...

З 1958 Іунія Григорівна - в театрі. Її запросили художником по костюмах на виставу "Король Лір" в Київському академічному драматичному театрі імені І.Франка. Не важко уявити, яка це була відповідальна робота взагалі, а тим більше для дебюту художника на академічній сцені. Постановник Володимир Оглоблін згадує, що Іунію Григорівну йому порекомендував Дмитро Мілютенко, виконавець ролі блазня, та це й не дивно - Дмитро Омелянович добре знав і високо цінував Іунію Григорівну.

Розмовляю з Володимиром Миколайовичем в його затишній квартирі, на стінах якої бачу ескізи Іунії Григорівни до "Короля Ліра". В кожному слові мого співбесідника відчувається теплота, велика повага до талановитої жінки. І ще я відчула ностальгійний смуток за минулим, за атмосферою творчого спілкування митців в ім'я чогось надзвичайно важливого і дорогого для кожного з них.

Саме така атмосфера панувала в колективі, який працював над "Королем Ліром". Згадати тільки: Максим Рильський - перекладач Шекспіра, Володимир Оглоблін - режисер, Георгій Майборода - композитор, Вадим Меллер - художник по декораціях, Іунія Майер - художник по костюмах, виконавці головних ролей: М.Крушельницький (Лір), Д.Мілютенко (блазень), О.Кусенко (Регана), К.Литвиненко (Корделія), А.Гашинський (Глостер), К.Степанков (Едгар) та інші. На щастя, у згаданому музеї театру збереглося багато ескізів І.Майер до вистави "Король Лір". Вони експонувалися і в Державному Центральному Театральному музеї імені А.А.Бахрушина в Москві. Це твори високого мистецтва, змістовні, глибоко розвивають образи, бездоганно виконані в своєрідній тональності.

Створенню костюмів передувала старанна підготовка. В музеї ім. О.Довженка зберігається записний зошит Іунії Григорівни, який вона вела під час роботи над "Королем Ліром", в ньому нотатки про державний і суспільний лад Британії, про її народ за часів драми (IX століття до нашої ери).

Вистава "Король Лір" довго не сходила зі сцени, увійшла до числа кращих шекспірівських вистав не тільки в Україні, а й у цілому тодішньому театральному мистецтві, йшла в Москві, побачили її і в країнах Європи.

В 1960 році, в тому ж театрі ім.І.Франка, Іунія Григорівна працює

з режисером Гнатом Юрою над виставою "Свіччине весілля" за Кочергою. Ця робота також експонувалася в Москві, в музеї ім.А.Бахрушина.

В 1965 році Іунію Григорівну за рекомендацією відомого сценографа Давида Боровського запрошує початкуючий тоді режисер Михайло Резнікович для оформлення костюмів до вистави "Дачники" за Максимом Горьким в Київському театрі російської драми імені Лесі Українки. Він із надзвичайною ніжністю згадує Іунію Григорівну і роботу з нею, називає її своєю першою вчителькою в мистецтві театральних костюмів, в пізнанні його тонкощів. В 1967 році В.М.Оглоблін знову хотів працювати з Іунією Григорівною над виставою "Перекоп" за п'єсою І.Кавалерідзе, але вона вже серйозно хворіла і їхати до Харкова, де тоді працював Володимир Миколайович, їй було не під силу.

Іунія Григорівна Майер була видатним художником по костюмах в кінематографі, загальноновизнаним авторитетом. Їй доручалися найскладніші фільми, особливо історичні. Була в неї мрія - у співавторстві з відомим знавцем українського вбрання - Федором Мойсєвичем Олексієнком, видати альбом українських костюмів, але через хворобу мрія ця не здійснилась.

Крім фільмів і вистав, Іунія Григорівна лишила по собі цілу плеяду чудових художниць по костюмах. Спершу вони працювали у неї асистентами, а потім, під наглядом своєї наставниці, самостійно, стали фахівцями в цій галузі. Це Катерина Василько-Гаккебуш, Ольга Яблонська, Яніна Добровольська. Багато зусиль доклала Іунія Григорівна до підготовки кваліфікованих майстрів: кравців, капелюшниць, бутафорів, і т. п. Іунія Григорівна була напрочуд доброзичливою, теплою, тактовною людиною, від неї випромінювався душевний спокій і затишок.

Жила вона в одній квартирі з подружжям Демуцьких, в будинку кіностудії по вулиці Саксаганського, 24: Данило Порфирович з Валентиною Михайлівною займали дві кімнати, а третю - Юночка. Її називали так. Всі, хто бував у квартирі №5, не мали сумніву, що вона родичка Демуцьких, а насправді вона була сусідкою, але вони жили дружно, однією сім'єю, вона легко вписалася в атмосферу дому Демуцьких, відкритою для всіх, численні друзі Демуцьких були і її друзями. У цьому помешканні панувала атмосфера творчості, високої культури, інтелігентності, благородної богеми і гумору. Жили нелегко, але гумор ніколи не залишав цих милих людей.

Багато добрих справ зробила за своє життя Іунія Григорівна Майер, художник яскравого обдаровання, високої культури, щедрої душі людина.

...Якщо вам пощастить знову подивитися фільми, в титрах яких є прізвище - І.Майер, згадайте її, я вам буду вдячна і вважатиму, що не дарма розповіла про неї.

Київ - Конча-Заспа.